

Vaativa monialainen tuki – käsitteen kehitys ja tutkimusperustainen tarkastelu varhaiskasvatuksessa

Vaativa monialainen tuki on työtapaa, jossa lapsen tuen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia tehdään monialaisessa yhteistyössä perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen sekä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden kesken. Vaativa monialainen tuki -käsite on syntynyt ja kehittynyt perusopetuksen tuen käytännöistä lähtien ja se huomioidaan myös varhaiskasvatuksessa. Käsitteellä pyritään kuvaamaan tuen, ei yksittäisen lapsen vaativuutta. Kuvaamme tässä artikkelissa vaativan monialaisen tuen käsitettä ja sen kehitystä sekä esittelemme kaksi tutkimusta, jotka toteutimme vaativan monialaisen tuen teemoista varhaiskasvatuksen kontekstissa. Toinen tutkimuksista esittelee ammattilaisten näkemyksiä vaativaan monialaiseen tukeen liittyvästä yhteistyöstä ja toinen ammattilaisten tapoja tukea autistisen lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Teksti Aino Äikäs, Henri Pesonen, Lotta Aavikko ja Noora Heiskanen

Vaativa monialainen tuki kehittyvänä käsitteenä ja käytäntönä

Vaativassa monialaisessa tuessa on kyse tilanteen vaatimasta tarpeesta toimia yhdessä monitoimijaisesti, moniammatillisesti ja monialaisesti sektorirajat ylittäen, jotta jokaisen lapsen tuen tarpeisiin pystytään vastaamaan. Käsitteellä 'vaativa monialainen tuki' pyritään nimenomaan korostamaan, että haastavissakaan tilanteissa kyse ei ole lapsen vaativuudesta, tai siitä, että kyse olisi erityisen tuen reuna-alueella toimimisesta. Esimer-

kiksi sairaalaopetuksesta hyötyvät perusopetusikäiset lapset tai nuoret ovat 40 prosenttisesti yleisen tuen oppilaita (Äärelä & Huusko, 2021), mutta heidän tukensa järjestäminen on hyvinkin vaativaa ja monialaista. Toisaalta vaativa monialainen tuki käytänteenä kuvastaa tapaa, jolla esimerkiksi Elmeri-koulut ovat toimineet ja toteuttaneet vaikeimmin kehitysvammaisten lasten opetusta ja tukea jo vuosia. Myös silloin tuessa on kyse systemaattisesta ja monialaisesta sektorien välisestä yhteistyöstä, eli jotain enemmän tai jotain laajemmin mitä perusopetuk-

sen erityisen tuen tukimuodot pystyvät tarjoamaan. Käytännössä vaativaa monialaista tukea voidaan toteuttaa joko pitkäkestoisesti tai lyhyemmän ajan kerrallaan tuen tarpeen noustessa esimerkiksi sairauden tai traumaattisen tapahtuman seurauksena.

Tutkimuskentällä vaativa monialainen tuki -käsitettä koskeva keskustelu lähti liikkeelle perusopetuksen kontekstista vuosina 2018–2021 TUVET-hankkeen (Tutkimusperustainen vaativan erityisen tuen kehittäminen opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa) kehittämis- ja tutkimustoiminnan myötä. Hankkeessa pohdittiin, onko aiemmin käytetty käsite 'vaativa erityinen tuki' kuvaavin havainnollistamaan perusopetuksessa vallitsevaa ilmiötä tuen kokonaisuudesta. Vaativa erityinen tuki oli otettu käyttöön aiemmin perusopetuksen Veturi -tutkimus- ja kehittämishankkeen yhteydessä (Kontu ym., 2017), ja kehittyi tutkimuksen kautta myöhemmin nykyiseen muotoonsa 'vaativa monialainen tuki' (Äikäs & Pesonen, 2022). Vaativa monialainen tuki -käsite tähdentää nimenomaan tuen edellyttävän intensiivistä ja organisoitua yhteistyötä eri instituutioiden ja palvelusektoreiden välillä (Äikäs & Pesonen, 2022). Käsite eroaa ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen käsitteestä, joka on mukana ammatillisen koulutuksen lainsäädännössä (Laki ammatillisesta koulutuksesta, 531/2018). Käsite on esitelty myös kansainväliselle tiedeyhteisölle muodossa *significant interprofessional support* (Pesonen ym., 2023).

Vahvaa monialaista yhteistyötä edellyttävän monialaisen tuen järjestämisen käytännöt ovat olleet myös varhais-

kasvatuksessa hyvin vaihtelevia (Heiskanen ym., 2021), minkä vuoksi vaativan monialaisen tuen käytänteiden selventäminen varhaiskasvatuksessa oli tarpeen. Tähän vastasi Opetushallituksen rahoittama Vaativa tuki varhaiskasvatuksessa (VAKA-TUVET) -hanke vuosina 2020–2023, jolloin toteutettiin täydennyskoulutuksia sekä tehtiin tutkimusta. Esittelemme seuraavaksi kaksi tutkimusta (Äikäs, ym. 2023; Pesonen, ym., 2023), jotka toteutettiin osana tätä hanketta varhaiskasvatuksen kontekstissa. Toisessa on kyse ammattilaisten näkemyksistä yhteistyöhön ja toisessa tutkittiin, miten ammatilliset voivat tukea vaativaa monialaista tukea tarvitsevan lapsen yhteenkuuluvuutta. Tutkimusten aineiston muodostavat eläytymismenetelmällä (Eskola, 1998; Wallin ym., 2019) kerätyt täydennyskoulutuksen osallistujien (n=104) vastaukset joko positiiviseen tai negatiiviseen kehyskertomukseen varhaiskasvatusikäisen lapsen vaativan monialaisen tuen tilanteista. Vastauksissaan koulutuksen osallistujat kuvasivat, mitä ajatuksia tilanne heissä herättää. Osallistujat olivat pääasiassa erityisopettajia (n = 66,3 %) ja varhaiskasvatuksen opettajia (n = 23,1 %).

Tutkimusesimerkki 1: Varhaiskasvatuksen ammattilaisten näkemyksiä yhteistyöhön

Tutkimuksessa (Äikäs ym., 2023) tarkasteltiin, millaisia näkemyksiä varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on yhteistyöstä sekä toimivasta tuesta ja käytänteistä tilanteissa, joissa lapsella on kehitysvamma tai autismi. Vahva monialainen yhteistyö kohdistuu usein

lapsiin, joilla on kehitysvamma, autismikirjo tai muita merkittäviä tuen tarpeita tunne-elämässään tai voimakasta käyttäytymisellään reagointia (ks. esim. Hallahan, Kauffman & Pullen 2009; McCabe ym. 2020; Ruppär, ym., 2017). Myös opettajilla on usein haasteita näiden lasten tukemisessa inkluusiivisissa ympäristöissä (Saha & Pesonen 2022). Tutkimuksessa analysoimme 104 vastaajan kuvaukset toimistaan ja ajatuksistaan tilanteissa, joissa lapsen tuki oli toimivaa (47) tai haastavaa (57). Analyysissä hyödynnettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä (Elo & Kyngäs, 2008; Schreier, 2012), positiointia (Wetherell, 2003) ja narratiivista analyysiä (Polkinghorne, 1995, 2007).

Tulosten mukaan ammattilaisten näkemykset jakautuivat kahden pääteeman alle. 'Polarisoituneet näkemykset yhteistyöstä' sisälsi yksinäisen vastuun ja yksinselviytymisen narratiivin sekä narratiivin monialaisesta yhteistyöstä ydinmenetelmänä tuessa. Yksinselviytymisen narratiivissa tarinat keskittyivät omaan yksin tehtävään työhön ja vastuuseen sekä ammattilaisen omaan itsenäiseen toimintaan ja vastuunottoon tilanteessa. Kun lapsen tuki ja yhteistyö ei ollut toimivaa, ammattilaiset kuvasivat omaa toimintaansa sellaisilla ilmaisuilla kuin *"keskustelisin, ottaisin selvää, minun on reflektoitava, yritän, tarkkailisin ja minun täytyy etsiä tapoja"*. Toimiva yhteistyö oli sitä vastoin merkityksellisin teema silloin, kun tilannetta kuvattiin toimivaksi. Onnistunut yhteistyö korostui silloin, kun lapsen tuki ja yhteistyö kuvattiin toimivaksi. Luottamus ja avoin vuorovaikutus esiintyivät mainintoina yhdessä yhteistyön kanssa. Mielekkäässä yh-

teistyössä ja toimivassa tuessa yhteistyöverkosto oli tiivis, kommunikaatio oli helppoa ja avointa, yhteistyö tiivistä ja ytimekästä sekä vastuu oli jaettu.

Toinen pääteema 'toimiva tuki ja käytänteet rakennetaan yhdessä' sisälsi narratiivin vastaajan oman ja koko tiimin kompetenssista sekä pedagogiset käytänteet rakentavat inkluusiota -narratiivin. Minun ja koko tiimin kompetenssi -narratiivissa korostui osaamisen ja tiedon hyödyntäminen, omien taitojen ja vahvuuksien tiedostaminen ja edelleen vahvistaminen. Ammattilaisten tarinat kuvastavat sitä, että kun ammattilaisilla ja koko tiimillä on osuamista, lapsen tilanne näyttää toimivalta. Narratiivi, joka käsitteli inkluusion rakentumista, sisälsi tarinoita, joissa havainnollistettiin osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Herkkyys, läsnäolo ja lapsen kohtaaminen sekä oppimisympäristön ilmapiiri ja vuorovaikutus ryhmässä ovat tärkeitä elementtejä tuessa, joka toimii. Pedagogiikka, jota käytetään, rakentuu inkluusion ymmärtämiselle. Ammattilaisten näkemyksissä korostui ajatus, että vertaisryhmässä työskentely on tärkeä osa tukea ja koko ryhmän tuen järjestämistä kuvattiin konkreettiseksi menetelmäksi.

Tulosten mukaan tehokas ja ihanteellinen tuki toteutuu yhteistyössä, ja tarvetta laajentaa ammatillisia yhteistyöverkostoja kuvattiin erityisesti silloin, kun tuki oli riittämätöntä. Yksinäisyyden tunteet olivat usein läsnä tarinoissa, joissa lapsen tilanne koettiin toimimattomaksi. Silloin kun lapsen tuen tilanne koettiin positiiviseksi, ammattilaisten lähestymistapa ja näkemykset yhteistyöhön olivat aktiivisuutta kuvaa-

via, ja he kuvailivat tukea ennen kaikkea tiiviiksi, jatkuvaksi ja toimivaksi yhteistyöksi.

Tutkimusesimerkki 2: Ammattilaisten tarinoita autististen lasten yhteenkuuluvuuden tukemisesta

Tutkimuksessamme (Pesonen, ym., 2023) tarkasteltiin, miten autististen lasten yhteenkuuluvuuden tukeminen ilmeni suomalaisten varhaiskasvatuksen opettajien, erityisopettajien ja lastenhoitajien tuottamissa tarinoissa. Tutkimusten mukaan autistiset lapset kokevat haasteita yhteenkuuluvuuden tunteen kokemisesta lapsuudessa ja myöhemmin eri elämänvaiheissa (esim. Pesonen, 2016). Autistisilla lapsilla on myös suuri riski jäädä muun ryhmän ulkopuolelle, koska he usein kohtaavat ympäristöön sisältyvien sosiaalisten odotusten ja asenteiden vuoksi ulkopuolisuuden tunnetta (esim. Pesonen ym., 2020). Autististen lasten yhteenkuuluvuutta voivat haastaa myös ymmärrysvaikeudet. Molemminpuolisessa empatiaongelmassa molemmilla osapuolilla on haasteita ymmärtämisessä (Milton, 2012, 2020), ja tällöin voidaan puhua myös empatiakuilusta, joka ilmenee erityisesti vuorovaikutuksessa (López, 2015, 2022; Milton, 2012; Mitchell ym., 2021). Ammatillaiset ovat merkittävässä asemassa autististen ja neurotyypillisten vuorovaikutustapojen välisen kuilun kaventamisessa ja autististen lasten yhteenkuuluvuuden tukemisessa (esim. Syrjämäki ym., 2023). Kehyskertomuksiin pohjaava aineisto (n=104) analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä (Elo & Kynäs, 2008) sekä hyödynnettiin jatkuvan

vertailun menetelmää (Leal ym., 2018; Thomas, 2006).

Tulokset muodostuvat yhdestä kaikki teemat sitovasta ja läpileikkaavasta teemasta 'ammattillisuus', joka koostui kahdesta pääteemasta: 1) vakiintuneet tuen muodot ja 2) halu ymmärtää lasta. Tulosten mukaan lapsen tuen tarpeiden huomioiminen ja ymmärtäminen ainutlaatuisena autistisena yksilönä on kulmakivi suotuisille ja toimiville pedagogisille ratkaisuille ja tätä kautta yhteenkuulumisen tukemiselle. 'Vakiintuneet tuen muodot' -pääteema sisältää vahvaa yhteistyötä ennen kaikkea perheen kanssa, mutta myös muiden monialaisten yhteistyökumppanien kesken. Yhteistyö koostuu avoimesta vuorovaikutuksesta ja on jatkuvaa. Aineiston mukaan lapsen havainnointi voitiin nostaa ensisijaiseksi menetelmäksi pedagogisista käytänteistä. Lisäksi kommunikoinnin tuki, puhetta tukevat ja/tai korvaavat kommunikointimenetelmät sekä koko ryhmän aikuisten osaaminen ja kommunikoinnin tuen hyödyntäminen koko lapsiryhmän kanssa olivat osa pedagogisia käytänteitä. Oppimisympäristön näkökulma myös korostui. Tällöin huomiota kiinnitettiin joustaviin ryhmittelyihin sekä aistien kuormittumiseen, tilaan, ääneen ja ärsykkeisiin. Vakiintuneista tuen muodoista osallisuuden ja hyvinvoinnin mahdollistaminen nostettiin myös aineistosta esille. Ammatillaiset pitivät merkityksellisenä lasten oikeutta osallistumiseen sekä sitä, että pienilläkin hetkillä tuetaan kaikkien osallistumista. Menetelmiksi ammatillaiset nostivat erityisesti leikin sekä kaikkien lasten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen ohjaamisen.

Kuvituskuva: Unsplash.

Toinen pääteema 'halu ymmärtää lasta ja tilannetta' sisältää ennen kaikkea sensitiivisen kohtaamisen teeman ammattilaisten toiminnassa. Sensitiivinen kohtaaminen tarkoittaa herkkyyttä huomioida ja ymmärtää lapsen maailmaa. Lisäksi tiimin yhteinen halu tukea lasta näyttäytyi tarinoissa toimivan tiimin kuvailuina sekä kuvauksina siitä, että koko tiimillä on yhteinen ymmärrys lapsen tilanteesta. Lapsilähtöinen ajattelu yhteistyössä -teema käsitti sen, että ammattilaisilla oli halu laajentaa yhteistyön tekemistä sekä verkostoja. Lisäksi teema kuvasi sitä, että lapsen kehityksen tukeminen rakentuu lähi-kehityksen vyöhykkeellä toimimiselle. Halu ymmärtää lasta näyttäytyi myös ammattilaisten itseohjautuvuutena ymmärryksen lisäämisessä, jota haettiin eri lähteistä ja tahoilta, verkosta sekä kirjallisuudesta mutta erityisesti tutkimusperustaisesti ja näyttöön perustuviin menetelmiin luottaen. Viimeisenä alatemana aineistosta nostettiin esille uteliaisuus ymmärtää lapsen maail-

maa sekä halu oppia lapselta. Se sisälsi vaatimuksen ymmärtää lasta tämän autismin takana, ei ainoastaan toimia ja tukea "kuten autistista lasta kuuluu". Yhteenvetona todetaan, että molempia, niin vakiintuneita tuen muotoja kuin halua ymmärtää lasta tarvitaan, jotta kaikkien lasten yhteenkuuluvuutta voidaan varhaiskasvatuksessa tukea.

Lopuksi

Vaativan monialaisen tuen käsitteen kehitys korostaa, että lapsen ja oppilaan tukea tulee tarkastella kokonaisuutena ja tuen tasoista riippumattomana asiana koko koulutusjärjestelmässä. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen yhteydessä käydyn käsitekeskustelun avulla on toivottavasti myös vaikutuksia inklusiivisen toimintakulttuurin edistämiseksi ja huomion kiinnittämiseksi tilanteisiin, ei siihen, että leimaamme lapsia erityisen vaativiksi (Pesonen, ym., 2023). Vaativan monialaisen tuen kehittäminen on ollut ajan-

kohtaista myös valtakunnallisesti viime vuosina, kun osana Oikeus oppia -hallitusohjelmaa toteutettiin lapsen tuen sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuen valtakunnallista kehittämistä (Alila ym., 2022). Monialaisen yhteistyön merkitystä korostetaan yhä vahvemmin Suomen viimeaikaisissa koulutusuudistuksissa ja kehittämissuunnitelmissa (Alila ym., 2022).

Alila ym., 2022) ja siitä on tullut keskeinen työtapana erityisopetuksessa, sosiaalityössä ja terveydenhuollossa (D'Amour ym. 2008; Bricker, ym. 2022). Tutkimuksemme tuovat tähän keskusteluun tietoa vaativan monialaisen tuen käytännöistä ja sitä koskevista käsityksistä varhaiskasvatuksessa.

Lähteet

Alila, K., Eskelinen, M., Kuukka, K., Mannerkoski, M., & Vitikka, E. (toim.) *Kohti inklusiivista varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta: Oikeus oppia – Oppimisen tuen, lapsen tuen ja inklusion edistämistoimia varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa valmisteleavan työryhmän loppuraportti.* <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164421>

Heiskanen, N., Neitola, M., Syrjämäki, M., Viljamaa, E., Nevala, P., Siipola, M. & Viitala, R. (2021). *Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa. Selvitys nykytilasta kunnallisissa ja yksityisissä varhaiskasvatuspalveluissa sekä esitys kehityksen ja oppimisen tuen malliksi.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:13.

Kontu, E., Pirttimaa, R., Ojala, T., Kokko, T., Rätty, L., Lassinpelto, O.-P. & Pesonen, H. (2017). *Loppuraportti opetus- ja kulttuuriministeriölle: Vaativan erityisen tuen tutkimus- ja kehittämishanke VETURI vuosina 2012–2015.* Helsingin yliopisto.

Pesonen, H., Äikäs, A., Viljamaa, E., Heiskanen, N., Syrjämäki, M., & Kärnä, E. (2023). Professionals' stories on supporting belonging for autistic children in Finnish early childhood education and care. *Contemporary Issues in Early Childhood.* <https://doi.org/10.1177/14639491231212943>

Pesonen, H., Äikäs, A., Heiskanen, N. & Kärnä, E. (2023). Why we need a concept to describe collaborative support instead of labelling children as demanding: perspectives from Finland. *Disability & Society.* <https://doi.org/10.1080/09687599.2023.229580>

Äikäs, A., Pesonen, H., Heiskanen, N., Syrjämäki, M., Aavikko, L & Viljamaa, E. (2023). Approaches to collaboration and support in early childhood education and care in Finland: professionals' narratives. *European Journal of Special Needs Education* <https://doi.org/10.1080/08856257.2022.2127081>

Äikäs, A., & Pesonen, H. (2022). Vaativa erityinen tuki perusopetuksessa: Käsitteen tarkastelua design-tutkimuksen avulla. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI-Bulletin*, 32(2), 67–86.

Loput lähteet ovat saatavissa ensimmäiseltä kirjoittajalta.

Kirjoittaja

Aino Äikäs
vanhempi yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto
aino.aikas@uef.fi

Kirjoittajan kuva: Varpu Heiskanen.

Kirjoittaja

Henri Pesonen
apulaisprofessori
Oslon yliopisto
henri.pesonen@isp.uio.no

Kirjoittajan kuva: Shane David Colvin.

Kirjoittaja

Lotta Aavikko
projektitutkija
Itä-Suomen yliopisto
lotta.aavikko@uef.fi

Kirjoittajan kuva: Varpu Heiskanen.

Kirjoittaja

Noora Heiskanen
yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto
noora.heiskanen@uef.fi

Kirjoittajan kuva: Niko Jouhkimainen.